

Local Economic and Employment Development

Business Clusters: Promoting Enterprise in Central and Eastern Europe

Summary in Hungarian

Helyi gazdasági és foglalkoztatási fejlesztés

Üzleti klaszterek: Vállalkozás-támogatás Közép- és Kelet-Európában

Összefoglalás magyarul

Vezetői összefoglaló

„Klaszterek” – vízszintesen vagy függőlegesen kapcsolódó, egymással összefüggő üzleti tevékenységekre szakosodott cégek és a támogató szervezetek helyi csoportosulásai.

Michael Porter „The Competitive Advantage of Nations” (Nemzetek versenyelőnye – Macmillan, London) című könyvének 1990-es megjelenése óta a klaszterek megragadták mind a politikai döntéshozók, mind a vállalkozók figyelmét. Globalizálódó világunkban, ahol a kis- és középvállalkozások egyre inkább részesei a nemzetközi piaci versenynek, a klaszterek fontos szerepet kapnak a cégek versenyképességének támogatásában, mivel növelik a termelékenységét, az innovációt és elősegítik új cégek születését.

Az „agglomerációs” megtakarításokkal összefüggő előnyök miatt a klaszterekre azok a politikai döntéshozók is felfigyeltek, akik tervei közt szerepel az innováció és a növekedő ipari ágazatok, pl. a biotechnológia és a telekommunikáció erősítése, és akik támogatni szeretnék a hátrányos helyzetű térségek és régiók gazdasági fejlődését. A közép-, kelet- és dél-európai államok kormányai felismerték, hogy a fenntartható gazdasági fejlődés megteremtése és a regionális szinten kiegyensúlyozott gazdasági fejlődés elősegítése érdekében kulcsfontosságú a helyi vállalkozói szellem ösztönzése. A klaszterek, amelyek szükségessé teszik a vállalkozók és a helyi intézmények, illetve a helyi és szövetségi kormányzati szintek közötti együttműködést, és a különböző politikai területek összehangolását, képesek dinamizálni a helyi gazdaságokat. Ennek köszönhetően a klaszterpolitikák és klaszter-kezdemenyezések száma az elmúlt

években megszaporodott. Vajon a klaszterek csak spontán módon szerveződnek, vagy létrejöttek formálisan is elősegíthető? Milyen szerepet játszanak mindebben az állami szervek? Milyen politikák a leginkább működőképesek? Íme néhány a leghevesebben vitatott kérdések közül.

Azok az országok, amelyek több, mint egy évtizede sikeresen tértek át a szocialista gazdasági modellről a piacgazdaságra, ma, úgy tűnik, ugyanazzal a kihívással állnak szemben, mint a többi OECD ország, vagyis növelniük kell gazdaságaik nemzetközi versenyképességét. A nemzetközi szinten nem versenyképes, hagyományos ipartól és mezőgazdaságtól való függés miatti jelentős regionális eltérések; a közvetlen külföldi befektetések egyenlőtlen eloszlása miatti regionális eltérések; az erőviszonyok aszimmetriái a kis cégek és nemzetközi befektetők kapcsolataiban; a közvetlen külföldi befektetés beágyazásának szükségessége és az ehhez kapcsolódó szakképzési problémák. Ezek a kérdéskörök nagyon is ismerősen csengenek a fejlett kapitalista gazdaságokban. Azokban az országokban, amelyek a közelmúltban politikai és gazdasági átalakuláson mentek keresztül, ezek a problémák halmozottan, vagyis egy időben és sokkal nagyobb erővel jelentkeznek. A társadalmi tőke hiánya, ami sok posztkommunista gazdaságban jellemzőnek tűnik, tovább súlyosbítja a helyzetet. A politikai oldalt tekintve, a változások pusztán sebességéből és az egymással egyidejűleg kivitelezett reformok egymásra utaltságából származó nyomás érezteti hatását. Egy ide kapcsolódó fontos probléma még a képzett, gyakorló, interdiszciplináris gondolkodáshoz szokott fejlesztési szakemberek hiánya a minisztériumokon belül és kívül egyaránt.

Fókusz

Ez a kiadvány áttekintést nyújt a cég-agglomerációról **Szlovéniában, Szlovákiában, Lengyelországban, Magyarországon és Csehországban**, felmérve annak helyi, nemzeti, és nemzetközi dimenzióit a határvonalak, hatások és kapcsolódások vonatkozásában. Az első részben megvilágítjuk az elméleti háttérrel, felvázolva a klaszter-koncepciót és felvillantva néhány módszertani kérdést az első fejezetben. A második fejezetben külön figyelmet szentelünk a társadalmi tőke fogalmának, amely a klaszterek kialakulása és fenntartása szempontjából kulcsfontosságú, különösen a volt kommunista környezetben.

A kiadvány második részét az egyes országokból, vagyis Szlovéniából, Szlovákiából, Lengyelországból, Magyarországról és Csehországból származó esettanulmányoknak szenteltük, amelyekben példákat láthatunk helyi és regionális szintű klaszterekre, a nemzetközi gazdasághoz fűződő kapcsolataikra, és az őket támogató nemzeti politikai keretekre. Az öt esettanulmány pillanatképet ad a közép-európai klaszter-jelenségről, és betekintést nyújt a gazdasági fejlesztés irányába az ipari és gazdaságpolitikát alakító szakemberek tájékoztatása céljából. Ezenkívül a kiadvány célja, hogy terjessze a Közép-, Kelet- és Délkelet-Európában kialakított és megvalósított innovatív klaszter-gyakorlatokat.

(i) Létező klaszterek

Szlovénia a „dinamikus koncentrikus körök” elképzelés jegyében arra ösztönzi a kis- és középvállalkozásokat, hogy egy jobbra nagy méretű, vezető cég köré szerveződő klaszterbe épüljenek be. Ez a politika 2003-ban 11 intézményesített klaszter létrejöttéhez vezetett, amelyekben összesen 700 cég dolgozik együtt több, mint 150 közös projekten a marketing, termelés, kutatás-fejlesztés és a nemzetközi piacokra való kilépés területén.

(ii) Klaszterpolitika

Szlovénia érdeklődése a 1990-es évek végén fordult a klaszterek irányába, miközben igyekezett úrrá lenni a szlovén ipari termelékenység EU átlaghoz viszonyított jelentős lemaradásán. A másik négy vizsgált országgal ellentétben, Szlovénia úgy döntött, hogy a klaszter-koncepciót szisztematikusan beépíti egy olyan átfogó megközelítésbe, amely hosszú távú gazdaságpolitikai célokat szolgál. A klasztereknek egy olyan kezdeményező iparpolitika gyűjtőpontjában adott helyet, amelynek célja a KKV-k támogatása és a szlovén ipar termelékenységi szintjének és innovációs potenciáljának növelése, és jelentős forrásokat szabadított fel mind a finanszírozásra, mind a folyamat alapos nyomon követésére.

(iii) Fejlesztendő területek

Miközben sikerült bevinni a gazdasági köztudatba a klaszter-koncepció előnyeit, továbbra is probléma, hogyan lehet működésbe hozni a klasztereket a kis méretű és nagy cégek között uralkodó bizalmatlanság leküzdésével.

(iv) Amit más országok is hasznosíthatnak

A szlovén klaszterekről szóló fejezet betekintést nyújt a szlovén gazdaságpolitika alakulásába, különös tekintettel az 1999–2006 közötti időszakban működő klaszterekre. Lépésről lépésre leírja a szlovén klasztertervezés gyakorlatát, ami a szlovén klaszterpolitika kialakításának alapjául szolgált. Ezt követően elmerül a klaszterek népszerűsítésének bonyolult részleteiben, leírva a fokról fokra történő klaszterépítés folyamatát.

(i) Létező klaszterek

A szlovákiai klaszter-tanulmány célja a külföldi és hazai cégek földrajzi (lokációs) és klaszterépítési viselkedésének vizsgálata volt, mind kvantitatív, mind kvalitatív eszközökkel, 46 „térbeli koncentrációt” azonosítva lokációs hányadosok útján.

(ii) Klaszterpolitika

A kis- és középvállalkozások (KKV-k) támogatását már az 1990-es évek elejétől prioritásként határozták meg minden kormányzati szinten. Az olyan nemzetközi szervezetek, mint az ENSZ Iparfejlesztési Szervezete (UNIDO), a Nemzetközi Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) vagy az Európai Bizottság ajánlásai ellenére azonban Szlovákiában nem alkalmazzák a klaszter-koncepciót sem a politikai elemzés, sem a politikafejlesztés szintjén. Felfedezhetők ugyan bizonyos párhuzamok a klaszterek alkalmazásával a szlovák autóiparral és ipari parkokkal kapcsolatos politikában, de ezen fejlesztések hátterében főleg a közvetlen külföldi befektetés (FDI) beáramlása és foglalkoztatás-politikai aggodalmak állnak.

(iii) Fejlesztendő területek

A klaszterek felé történő elmozdulás rávilágít arra a tényre, hogy a különböző politikai területek közvetlenül befolyásolják az ország versenyképességét, de ezt a tényt gyakran figyelmen kívül hagyják, különösen kormánykörökben. Szlovákiának fel kellene használnia ezt a politikai eszközt arra, hogy tájékoztatást nyújtson a regionális fejlesztéspolitikai tervezéshez.

(iv) Amit más országok is hasznosíthatnak

A klaszterek segítenek abban, hogy rendszerezzük az egymáshoz kapcsolódó politikai területeket érintő gondolkodásunkat, elősegítve a politikák összehangolását és irányítását többek között a tudomány és technológia, oktatás és képzés, illetve az export és a külföldi befektetések promóciója terén.

Lengyelország

(i) Létező klaszterek

A lengyel klaszterek a hagyományos és csúcstechnológiai ágazatokban egy erős regionális jelleggel rendelkeznek, mivel a gazdasági átalakulás óta jellemző az alulról szerveződő hálózatok spontán kiépülése. A kialakulóban lévő regionális innovációs rendszerek nagy hasonlóságot mutatnak a klaszterekhez, különösen a csúcstechnológiai ágazatokban.

(ii) Klaszterpolitika

A klaszter-koncepció mint politikai eszköz újdonság Lengyelországban, ahol egyre nagyobb érdeklődés figyelhető meg a hálózatépítés iránt, kivált az innovációs politikában. Az 1990-es évek elején községi önkormányzatok kezdtek működni helyi szinten, majd az 1999-es decentralizációs reformot követően a regionális önkormányzatok is átvették a regionális fejlesztést. A regionális innovációs stratégiákat Lengyelország-szerte a regionális fejlesztési stratégiák fontos összetevőjeként valósítják meg.

(iii) Fejlesztendő területek

A klasztertervezés és a bemutatott regionális vizsgálatok azt mutatják, hogy Lengyelország nagy potenciállal rendelkezik versenyképes klaszterstruktúrák kialakítására. A KKV-k támogatására kialakított politika és intézményrendszer áttekintése azonban elárulja, hogy a klaszterek létrehozására eddig semmilyen konkrét intézkedések nem születtek.

(iv) Amit más országok is hasznosíthatnak

A lengyel Vállalkozásfejlesztési Hivatal egy klaszterek kialakulásához vezető politikai modellt javasol, amely szerint anyagi támogatást kell nyújtani a közbeszerzéseken konzorcium formájában résztvevő KKV-knak, támogatni kell a vegyesvállalatok megerősödését, csoportba szervezve a termelőket vagy beszállító/kereskedelmi hálózatokat a közös marketing megteremtése céljából.

Magyarország

(i) Létező klaszterek

Magyarország sikerrel bonyolította le a gazdasági átalakulást, előnyt kovácsolva földrajzi helyzetéből és begyűjtve a közvetlen külföldi befektetések oroszánrészét Közép- és Kelet-Európában. Az elmúlt években Magyarország számos ágazatában is megjelentek a klaszterek, az autógyártástól a logisztikán át az építőiparig és turizmusig. A befektetésre épülő, export-orientált gép- és autógyártó ipar (pl. a Pannon Autóipari Klaszter, PANAC, ami a GDP 10%-át adja) úttörőmunkát végzett e fejlődésben.

(ii) Klaszterpolitika

2000-ben a Gazdasági Minisztérium a Széchenyi-terv keretében 21 konzorciumot ismert el hivatalosan klaszterként, amelyeknek állami támogatást nyújtott. Egy első elemzés azonban felfedi, hogy csak az összes elismert klaszter egyharmada igazolható statisztikai adatokkal.

(iii) Fejlesztendő területek

A nagy multinacionális cégek igen jelentős szerepet játszanak a magyar gazdaságban, hiszen az ország GDP-jének, exportjának és kutatás-fejlesztési tevékenységének legnagyobb részét ők biztosítják. A növekedés azonban inkább a nyugati országrészre koncentrálódott, így egyre nagyobb a keleti és nyugati országrészek közötti gazdasági különbség. A klaszterépítést főként a külföldi befektetések irányították, és a hazai klaszterek csak igen lassan alakulnak ki.

(iv) Amit más országok is hasznosíthatnak

A közelmúltban tapasztalt gazdasági visszaesés rávilágított arra, hogy Magyarország túlságosan függővé vált a külföldi befektetésektől, ami még inkább kiemeli, mennyire szükség van olyan alternatív stratégiákra a gazdasági és regionális fejlesztésben, mint pl. a Pannon Gazdasági Kezdeményezés (PGK). A 2001-ben elindított PGK célja, hogy együttműködési partnerségeket alakítson ki regionális fejlesztési és gazdaságfejlesztési szervezetek között, hogy egyre inkább bevonja mind a magántőkét, mind a nemzetközi pénzügyi intézmények támogatását a regionális fejlesztésbe. Közös regionális platformot nyújt az autóipari, faipari, elektronikai, termál és gyümölcs ágazatokban működő klasztereknek, keretet teremtve a Nyugat-Dunántúl hálózatalapú gazdasági fejlesztésére, és bővítve ezáltal azoknak a vállalatoknak a körét, amelyek növelik a régió gazdasági dinamizmusát.

Csehország

(i) Létező klaszterek

A „klaszteresedés” jelensége Csehországban mind a régi ipari régiókban található cégek koncentrációjában (mint pl. a Morvaországi fémfeldolgozó és mérnöki ágazatban), mind a nagy nemzetközi cégek, pl. a Volkswagen/Skoda, országos beszállítói hálózatának kiépülésében megfigyelhető. Ugyanakkor a KKV-k is egyre inkább klaszterekbe tömörülnek, egy alulról szerveződő folyamatot követve, hogy megpróbálják leküzdeni a beszállítói hálózatokban kialakult aszimmetrikus erőviszonyokat, akár nemzetközi supermarket-lánccal, akár az autóipar szereplőivel állnak szemben.

(ii) Klaszterpolitika

Miközben a klaszter-koncepció még mindig viszonylag újszerű Csehországban, számos kormányprogram célozza a vállalkozói együttműködést és a KKV-k fejlesztését általában. A Technológiai Parkok Társasága, a Cseh Vállalkozói Partnerek (Czech Venture Partners) tanácsadó ügynökség és a Cseh Innovációs Központ nyújt, többek között, általános támogatást a vállalkozásoknak. A Cseh Külföldi Befektetési Ügynökség (Czechinvest), amely az FDI-ösztönözte klaszterfejlesztés kimagaslóan fontos szereplője, összehangolja az ipari övezetek kialakítását és felkutatja a stratégiai befektetőket.

(iii) Fejlesztendő területek

Láthatóan nagy lehetőségek vannak olyan határokon átnyúló együttműködésekre, amelyek jól ki tudnák használni a támogatást: számításaink szerint várható egy nemzetek feletti autóipari „multiklaszter” kiépülése Közép-Európában, melynek központja Csehország északkeleti részében lenne, elérhető közelségben Lengyelországhoz, Szlovákiához és Magyarországhoz.

(iv) Amit más országok is hasznosíthatnak

A cseh Ipari és Kereskedelmi Minisztérium a Cseh-Morva Garancia és Fejlesztési Bankkal közösen 2000 óta nyújt támogatásokat, melyek a cégek közötti együttműködés ösztönzését célozzák. 2003 áprilisában 58 céges igénylést bíráltak el pozitívan, és összesen 213 millió cseh korona (kb. 6,5 millió euró) került kifizetésre.

Politikai ajánlások

Az elmúlt húsz évben rengeteg egyetemi kutatási anyag és gyakorlati tapasztalat halmozódott fel a klaszterekkel kapcsolatban. A következőkben olyan, a klaszterstratégiára, klaszterprogram-tervezésre és klaszterkezelésre vonatkozó általános politikai ajánlásokat ismertetünk, amelyek egyrészt a klaszterek múltbeli és jelenlegi vizsgálataiból és a velük kapcsolatos tapasztalatokból, másrészt az öt ország tapasztalataiból származnak.

A klaszterekkel kapcsolatos szlovén, szlovák, lengyel, magyar és cseh tapasztalatokat áttekintő öt esettanulmány összegzi azokat a különböző politikai eszközöket és kezdeményezéseket, amelyek közvetve vagy közvetlenül ösztönzik a klaszterek kialakulását. Ezek közül kiemelkednek olyan jó gyakorlatok, mint a szlovén felülről és alulról is szerveződő klaszterek, amelyek egyaránt kialakítanak minisztériumok közötti és cégek közötti hálózatokat, a magyar Pannon Gazdasági Kezdeményezés, amely a régiófejlesztés integrált koncepcióját kínálja, a cseh kooperatív klaszter modell és a lengyel régió-alapú innovációs elképzelés. Az esettanulmányok országainak elemzése megerősíti a klaszterek kialakításával és fenntartásával kapcsolatos, már azonosított általános politikai ajánlások relevanciáját.

Bár a legtöbb politikai ajánlás valamennyi országra érvényes, e kiadvány célja, hogy a közelmúltban politikai és gazdasági átalakuláson átment országokban ösztönözzön további kutatást a kifejezetten klasztereket célzó intézkedések eredményei területén, ezért azokra az ajánlásokra összpontosít, amelyek a közép-, kelet- és dél-európai országokra vonatkoznak.

Klaszterstratégia

- **Klasztertervezés alkalmazása a helyi és regionális relatív versenyelőny azonosítására:** A klaszter jól használható eszköz az iparágak teljesítőképességének mérésére és a trendek felismerésére az ágazati politikát alakító szakemberek tájékoztatása céljából.
- **Klaszterek létrejöttének ösztönzése a cégek versenyképességének növeléséhez és az innováció erősítéséhez:** A klaszterek résztvevői könnyebben megbirkóznak a nemzetközi versennyel összefüggő nyomásokkal, a fontos források csoportosításának, illetve a kollektív tanulás és rivalizálás folyamatának köszönhetően, ami gyorsabb folyamatokat és termék-innovációt eredményez.

- **A klaszter-koncepció integrálása a regionális és helyi fejlesztéspolitikai tervezésbe és kivitelezésbe:** A regionális fejlesztéspolitikának erősítenie kell a regionális intézményrendszert az Európai Unió támogatások hatékony felhasználása és a helyi igények szerint kialakított független regionális programok megvalósítása érdekében. A klaszter-koncepció hasznos eszköz a helyi és regionális kapacitás-fejlesztés ösztönzésére.
- **Klaszterek alkalmazása a helyi fejlődés ösztönzésére és a KKV-k erősítésére:** A klaszterek létrehozása egy sor helyi fejlesztési cél megvalósítására alkalmas, mint pl. a KKV-k támogatása, a munkahelyteremtés és a szakképzettség növelése, amelyek bár helyi jelentőségűek, de regionális vagy nemzeti szinten is megjelennek szociális előnyök formájában.
- **A klaszter-koncepció integrálása a közvetlen külföldi befektetések vonzását és beágyazását célzó nemzeti stratégiákba:** Olyan országok, mint Svédország és Finnország sikeresen vonzották a befektetéseket az egyes ipari ágazatokba a klaszterek kompetenciáinak ösztönzésére és fejlesztésére épülő stratégiával. Ha azonosítani tudják a helyi relatív versenyelőnyöket és építeni tudnak ezekre, a közép- és kelet-európai országok sikerrel ágyazhatnak be FDI-t.

Klaszterprogram-tervezés

- **A fenntarthatóság fontosságának megértése:** A klaszterpolitikákat hosszú távú gondolkodással kell megtervezni.
- **Az önállóságot favorizálása, az állami beavatkozást szigorú korlátozása:** A támogatásnak világos kritériumokon kell alapulnia, melyek feltétele az alulról szerveződő, vállalkozók általi kezdeményezések, amelyek bizonyíthatóan képesek az önfenntartásra.
- **Állami-magán partnerségek kiépítése a helyi fejlesztési igények meghatározását célzó konstruktív párbeszéd kialakítására:** A helyi érdekelt felek hálózatba szerveződése elengedhetetlen a térségek gazdasági és társadalmi fejlesztéséhez. A vállalkozók, a civil társadalom és az állami szervek közötti információcsere segíti a helyi gazdaság dinamizálását.
- **A társadalmi tőke fogalmának intergalása:** Kiemelt figyelmet kell fordítani a társadalmi tőke létrehozására a klaszterek résztvevői között, és e feladatra forrásokat kell elkülöníteni a programtervezés során.
- **A minisztériumok közötti együttműködés ösztönzése „politikai klaszterek” létrehozása céljából:** Körültekintően össze kell hangolni a regionális fejlesztést, a KKV-k erősítését és az innováció erősítését célzó politikákat a szinergiák megteremtése érdekében. Segíthet e cél elérésében, ha minisztériumközi csoportokat hoznak létre, figyelembe véve a klaszterek sokféle arculatát.
- **Az értékelés ösztönzése:** Az aktuális politikákat és programokat folyamatosan követni és értékelni kell. Rendszeresen el kell végezni a klasztertervezést, hisz ez az iparágak/szektorok teljesítmény-mérését, és az ágazatok trendjeinek azonosítását segítő eszköz.

Klaszterkezelés

- **Jelentős mennyiségű információ, ismeret, képesség és technológia felhalmozása**, hogy lehetővé tegyék cégcsoportok számára, hogy az új szervezeti modelleket és technológiákat mint életképes üzleti lehetőségeket megragadják.
- **Befektetések a hálózati menedzsmentbe és társadalmi tőke építésébe**, többek között a hálózati közvetítők képzésén és a klaszter vezetőinek kiválasztásán keresztül.
- **A termelékenység növelése** közös kommunikációs és információs kapcsolatok, specifikus oktatási és képzési programok és helyi beszállítói láncok segítségével.
- **Az innováció erősítése** közös kutatás-fejlesztéssel és a kutatás-fejlesztés kiszervezésével.
- **A nyitottság növelése** azáltal, hogy lehetőséget ad az új tagoknak új ismeretek, források, technológiák és tapasztalatok behozatalára és hogy ösztönzi a kapcsolatfelvételt a nemzetközi hálózati struktúrákkal.

© OECD 2005

Ez az összefoglalás nem hivatalos OECD fordítás.

Ez az összefoglalás abban az esetben másolható,
ha megemlítsre kerül az OECD szerzői joga és az eredeti kiadvány címe.

**A többnyelvű összefoglalások az eredetileg angol ill. francia nyelvű
OECD kiadványok kivonatos fordításai.**

**Az OECD Online Könyvesboltban díjmentesen állnak rendelkezésre:
www.oecd.org/bookshop/**

További információ kérhető a Közügyi és Kommunikációs Igazgatóság
Jogi és Fordítási Csoportjától.

rights@oecd.org

Fax: +33 (0)1 45 24 13 91

OECD Rights and Translation unit (PAC)
2 rue André-Pascal
75116 Paris
France

Látogasson el honlapunkra: www.oecd.org/rights/

